

# Feri Lainšček

## *Skarabej in vestalka* (Akord za roman)

*Umetnost,  
kakor tudi mistika,  
je zasnovana kot boj proti smrti.*

## Vijeglavke

Ob svitu, ko je šla Agneš izruvat mandragoro, je sanjala Njo, da je že ženska in da rojeva dvojčka.

Občutila je bila to sprva le kot slutljivo spahovanje telesja, in šele ko so ji bili privzdignili glavi rojencev, ji je šel zduh zatiščanih naporov tudi iz grla. Dojela je v tisti mah, koga kliče stok porodnic in h komu priproša. Še posebej je zdaj to razumela, ker sta bila komaj rojena, pa že nista bila več scela in tudi ne samo njena. Vedeli so namreč to tod, ki so plesali z bogovi, da sta bivajoče znamenje, ki naj se peha pod Atajem in opominja. Saj – le v zloslutjih je Darda, gospodar utripov in dihov, pošiljal dvojaka. Napovedovala sta bila blodnjo in čase preskušnje. Kazala sta bila s svojo muko na boj in žrtvovanje, ki da Atajem edino še lahko shodi poti do slave. Kajti, bila sta dvojce, kar bi moralo biti eno. In še je bilo rečeno: bila sta si pol in celota. Odrekanje in pritrjevanje. Poraz in zmaga ... Ona pa jima je bila samo mama. Zbegana mala Njo, pritajena v poporodnem sesedanju in dremavici. Preslabotna, da bi še skušala tuhtati, ali je lahko v vsem tem slabem tudi kaj dobrega ...

Šele tedaj je pomislila na možaka.

Je pomislila nanj, ki ga pač zanesljivo še ni bilo, in je že tudi vedela, da so bile le sanje.

"Ker se moraš oprati, še preden bo Agneš čez leščevje!" je zašušljaj Susa Sasoji, ki se je, odet le v bleščavico vzhajajočega sonca prestopal pod velbom in jo je vabil na plano. "Nuja je, da to prej opraviš!" jo je priganjal z glasom, ki ga ni bila vajena. Pa tudi sicer je bil starec v tej ihti ves tak, da ga ni prepoznavala. Zazdelo se ji je ob njegovih vse nestrpnejših poskokih, kakor bi se bil slekel v mladca, ki bi jo bil navsezadnje zmozel še na rokah odnesti do vode. Pa čeravno je bil očak kajpada star vsaj kakor panji v bivaku in nič manj marogast od plesni.

"Operem naj se?" se je čudila, ker se ni pač ob takem še nikdar prala.

"Moraš!" je z enim samim zamahom zvlekel z nje krzna. "Ker je tvoji čas in ker so češnje."

Njo se je sunkoma dvignila in je zaprepadana potipala kri med nogami. Res se je bilo pocedilo in se je najverjetneje tudi zgodilo, kakor ji je bila pravila Agneš: Bilba, ki odpira cvetove in zori sadeže, je bila tod ponoči in ji je pregriznila češnjo v trebuhu. A čemu potem te strašljive sanje, katerih turobnost jo je še zmerom prežemala? Zakaj ravno ob času, ko se je Susa Sasoji vznemiril, kot se je vznemirjal le še v sprtoletjih, ko sta tekala za prvim metuljem? Pa tudi Agneš je šla navsezadnje – najverjetneje res zaradi krvi, v kateri se naseljujejo duše – vse tja pod kolena Ataja, kjer je bila bojda samo še, ko so ji Gjirkoši posekali sina in zakotalili njegovo glavo volkovom za vabo.

"Bojim se v te mraze," je zazobljala – ker si ni upala reči o sanjah, še manj izreči vsa kljuvajoča vprašanja.

"Vijeglavke so bile v logih, že ko si spala!" je povzdignil starec in jo je bil povlekel na plano.

"Vijeglavke – !?" je vnova zastala. "Ptice, ki niso ptice – !?" je bila vse bolj nejeverna.

"Kaj pa – !?" jo je primoral v rosno šašje. "Bile so, ki jim je znano, kam tečejo reke. Prinesle so zoro in zarjo v naše potoke. Da te ne bi vabile skrivnosti – vodile daljave, tja, kjer se zabloudi," je šepetal, kakor da bi lahko kdo slišal. Pa čeravno sta bila že iz naselka in so tudi

še spali. Le skupno ognjišče tam v globači je popuhtevalo z redkimi ognji in čakalo, da bodo prišle ženske po živo oglje. Bil je to resda zanj povsem nov prizor – ta medli ogenj v jutranji samoti – kajti nikoli še ni odprla očesa, preden bi Agneš prinesla žerjavico in podkurila. Le o tem je kajpada včasih pomislila, da bo imela morda nekoč svoje ognjišče in da bo takrat morala vstajati prva.

Voda v tolmunu je bila temna kakor pelinov lug in kot noč tudi ledena. Susa Sasoji je bil zabredel do gležnjev in se je, zajemaje z globoko dlanjo, umil po obrazu in prsih. Nato se je tako zgrban ozrl spod pazduhe in jo je skušal le s pogledom namamiti, naj se mu končno pridruži. A kaj, ko je bilo v tem slutljivem jutru že toliko nelagodja, da bi bila Njo najraje znova otrpla kakor prezgodnja žuželka. Prekrižala je bila roke v naročju in je zatiščala kolena in je samo še želela, da bi že šlo vse to mimo, kot preide nevihta.

"Agneš bo našla, ti pa še ne boš čista!" je začofotal starec in je zaplahutal kakor vodomec. V tej popadljivosti pa jo je že tudi dosegel in jo je pehal v ledenico, dokler ji ni voda dosegla stegen in jo spodnesla. Zazdelo se ji je v tem ravsu, da je stari povsem ob pamet in da jo kani utopiti. Zahlastala je v nemi grozi in se je krčevito oklenila njegovih koščenih laketi. Toda staruh je bil zdaj počepnil, da sta bila le še z glavo nad gladino in se je končno nasmehnil.

"Zakaj mora to biti ...?" je komaj še soplal.

"Mora ...!" je pihal in goltal tudi Susa Sasoji. "Prišle so še, ki sade vrbe. Moč vrbove veje so bile položile v davišnje vode!" je pomenljivo povzdignil. "Rojevalo bo, kar boš sejala, in živo bo, kar boš imela s trebuhom."

## Merjasec

Mandragora, to strašno čarilo, spričo katerega so še žreci le pošepetavali, je bila blatni gomolj, ki ga je Agneš položila v nišo, Susa Sasoji pa ga je bil stražil. Prek dneva se je bilo namreč po malem razneslo o najdbi in mnogi so šli pogledat. A tudi na njih obrazih je bilo tu čutiti, da ima sad oči, ki lahko uročijo. Sklonili so se bili po navadi

in ga ošinili, nato pa so že popljuvali po pogledu in so se dolgo obračali vstran, kot ob nesreči. Ali pa so bili celo pomrmrali – "Saj me je gnalo le, kar spelje prepelico v zadrgo!" – misleč najverjetneje, da tudi sliši in da jim zgolj zvedavosti pač ne zemari. Le Njo seveda ni mogla sploh upati, da ji bo dano iz čarnega zrenja. Koren je bil zanesljivo tu le zaradi nje; vse njegovo je bilo njeno in ona mu je morala biti na voljo.

"Zakaj mora to biti ...?" je naposled vprašala tudi Agneš.

"Mora ...!" je iztisnila stara in je dregnila v poleno, da so ji dlan obližnili ognji. "Ničesar drugega nimam, da bi ti dala. Susa Sasoji, moj edini možak, je le še večerna senca. Moji bratje in pa sinovi, ki bi se lahko postavili zate, so že zdavnaj Mesečevi vojščaki. Za rodove, ki so se jim medtem naplodile črede, kajpada nisva vredni niti toliko kot žrtveni ovci. Komu lahko še torej prineseve prve krvi, če ne ravno njemu, ki ima enako srce za največje nebo in za najdrobnejšo roso?"

"Ataju – !?" je doumevala Njo.

"Ki je zgoraj in spodaj!" je prikimavala Agneš. "Ki je videl začetek in bo videl konec!" se je odmaknila od ognjišča in se proseče zazrla k obzorju – vse tja, kjer se je bila v sivinah razznavala gora. "Sam veš: kakor gre dež v sušno zemljo, tako so šli vsi moji upi. Pa sem molčala, sem bila rekla. 'Zdaj upam zadnjič – prosim le še za golobico, da ne bi letela sama,' sem mu bila obljubila. 'Ob moji smrti boš temu priča, da ne bom v tvojih votlinah iskala zase niti kot mravlja. Le to mi naznani, da boš imel dovolj časa zanjo ...' se je bila starka zamaknila in je podoživljala pot ... in je čakala, čakala ... Potem pa je znenada vsa trznila, je poskočila na petah, pobežala krog ognja in je skoz prste, s katerimi si je bila pokrila obraz, spet zrla tja nekam. "Zganilo se je bilo v čobrovih travah!" je pokazala z vsem telesom. "Merjasec je bil, ki ni merjasec!" je potacala vznak in se je vsa nasršena naslonila ob brvna. "Jaz pa sem že vedela, da moram za njim in da bom našla!" se je v zmagi ozrla k Njo in nato v nišo. "Na vetrovnem, tam kjer je ne bi nihče živ iskal, jo je bil izkopal," je pojasnila. "Zato pa tudi je taka: večja in lepša od vseh, ki so se jih kdaj nagledale moje oči," je stisnila pest, da bi tudi s tem rekla o velikosti. "Zagotovo ni še nihče tod imel take in je najverjetneje tudi ne bo ..."

Takrat pa je tudi že prišel žrec.

Bil je to mož, ki je živel pod drevesi in so ga zato redko videvali. Pa tudi njegovo ime je bilo vsem tu skrivnost. Bojda ga je vedel le sam in ga je smel izgovarjati le v samoti. Tako mu je bilo namreč ukazano nad oblaki, ko je bil prvič na gori. Njegovo skrito ime pa je bilo kakor njegova moč: nihče ni povsem vedel, kaj more in do kod sega. Čeprav se je zdelo, da zmore še vse, česar si niso drznili drugi. Zato so šli celo tukajšnji žreci nemalokrat pod njegovo drevo po napotke.

"Kaj hočemo –!?" je bil njegov običajni pozdrav in tako je zavzdihnil, tudi ko je zastal pred bivačkom. "Ni ga bilo še tako zelenega sadeža, da ne bi dozorel."

"Kaj hočemo – ja!?" sta povzdignila stara v en glas. "Ženska je ženska," je skomignil on. "Njen čas je njen čas," je otreseła ona. "Pa čeravno potem človek komaj verjame," se mu je stožilo. "Kar varval bi jo še malo – to gomazečo skrivnost," je pritrdila. "Pa najsi je bila že od malega tak otrok, ob katerem se vendarle zdi, da je prinesel nekaj na svet."

Prišli je poslušal ta ganjeni poj in si je mežikajoč ogledoval Njo. Njegove oči sta bila čmrlja, toda čutila je, da tokrat ne sme bežati. Prvič je prišel kdo k ognju zaradi nje in prvič je bilo danes že toliko vsega. Ob tem pa je tudi strah že zlagoma premineval. Če je bila prek dneva namreč res vsa znorena, je zdaj že slutila, da ga ne zmaga tretje, temveč le ona sama.

"Le male skrbi besedičijo – velike molčijo!" je zamrmral brezimni, ki se je naposled naveličal poslušati. "Bolje slabemu možu žena kot dobrega brata sestra!" je zagotovil in to je tudi že pomenilo, da se je bil odločil. Pomahnil je starcu, da sta šla v ovčje črede in sta izločala ovne, ženski pa sta morali znova k potoku, da bi z mivko očistili največjo glineno posodo. Bila je namreč edina, ki je ni Agneš nikdar oprala z vodo, pa tudi sicer ni v njej ničesar ponudila ali shranila. A Njo je že vedela: bila je to skleda za kri. Uporabili so jo bili le, ko ni smela kaniti na tla niti kaplja.

"Šla sem davi tudi ob spečih vodah, kjer sem te bila našla," ji je šepnila starka v uho, ko sta bili sami. "Daleč mi je bilo tja, pa sem vseeno šla," je bila zaupljiva. "Edino tam me je morda slišala tvoja prava

mama?" je pomislila. "Če je sploh želela to slišati?" je čez čas zaobrnila z očmi in je pljunila mimo skleda, ki jo je bila drgnila.

"Je – je!" je dihnila Njo. "Ker me ni vrgla vstran ona!" je bila goreče prepričana. "Temveč me je zavrgel možki."

"Lahko, da je bilo tudi tako – kaj lahko?" je pomolčala stara.

"Je – je bilo!" je zdaj skorajda kriknila Njo.

"Rekla sem: 'Če bi jo videla, bi jokala!' Tako sem ji bila rekla," je šepnila Agneš. "'Jokala bi v sreči, ker je zrasla in je lepša od vsake – jokala bi v žalosti, ker ni zrasla tebi,' sem bila neizprosna. Pa se ni nič zganilo tam, ob spečih vodah, čeprav so bili nizki oblaki. Niti mrest ni zanihal, kaj šele, da bi se brusila trstika. Ali da bi zdrseli pajki, ki sem jih bila zmeraj videla, ko sem tam koga priklicala."

"Vseeno vem, da ve," je iztrisinilo dekletce. "Za zmeraj več o tistem, ki je iz tvojega trebuha," je bila prepričana. "Samo tako je s tem; drugače to ne more biti, pa če bi si še tako želela."

"Aja –!?" je sedla stara in je izpustila skledo. "Kdo pa ti je zdaj spet to povedal?"

"Ja!" je pritrdila. "Tako je. Pa tudi če mi ni nihče povedal."

## Mandragora

Ovni so se dolgo mujali ob ogradi in tožno pogledovali k ovcam, ki so ostale na planem. Nato so drug ob drugem le zasukali vratove in se spogledali z Njo, ki je bila sedla na češnjev panj in je čakala, da bo žrec prinesel mandragoro. Redko jih je bila videla, možake, tako slutljive in vznemirjene, a ta njihova povrevajoča blodnja tokrat začuda sploh ni dramila sočuti. Kvečjemu nasprotno. Prav zaskominala jo je bila na hipe nekaka želja, naj bi jim bilo še huje. Gostila se je bila vse bolj v premoči, ki je ni med ovcami še nikdar zaznala. Vodniki, seri starci in pa tudi mlečnozobi jarci pa so le še trdo prestopali, boljčali vanjo, postali čreda. Ona pa se, začuda, sploh ni vprašala o tej svoji nenadni moči, temveč je že kar vstala in je zviška šla med njimi in je sploh dala to čutiti, da ne bo mila z njimi.

Potem je rekla: "Če že mora biti!"

Tako je rekla, ki je doslej le spraševala.

In je bilo res vse drugače: prišel je žrec, prišla sta starca, za grmjem, v šibju, šasju, so bili že v ogledih, ona pa se je lahko smehljala. Bil je celo to smeh, o katerem so si dolgo pravili, "kako je Njo – ! – je zasijala v sredi, da so še panji zacveteli, kamni iz vode lezli, bogovi obnemeli, ker tudi oni bojda niso več prav razumeli, ali je taka, ker je ljuba, ali je ljuba, ker je taka." Njej pa je bilo v resnici, kakor je vodi v reki. Čutila je to strašno slo, da mora nekam. Tiščala je v bregove v tisti vnemi, da bi se bila lahko razlila. A bolj je bila polna tega, bolj je bila polna sebe. Bolj je bila polna sebe, bolj je bila polna vsega. In še samo to si je želela vtisniti – preden bo žrec presekala mandragoro – to, da je bila nekoč vsaj malo taka.

"Kaj hočemo – !?" je rekel k temu, ki je skrival svoje ime na gori. "Človek pač ni cvet, ki bi ga poduhal in bi vedel," je pristopil v sredo, kjer so prežali jarci. "A nekaj je gotovo: sukala bo kozjo dlako, trla lan, predla konopljo, krmila govedo s travo, ovce z listjem, svinje z želdom," je zapopevkal s tresočim glasom. "Vse to bo tudi še, ko bo mor-da še kaj," je dal koren na češnjev panj in je segel v nedra po sekač, ki ga je bil dosihmal skrbno skrival. Še v tisti mah ga je potem tudi visoko dvignil in je zategnil: "Nič ne moremo tu vzeti, ne dodati! Kdor jo bo nekoč obstopil, bo že izvedel!"

"Ne moremo – gotovo ..." je zasopla Agneš in je zatacala bliže.

Tedaj pa je že tudi švisnilo in je presekalo koren povsem ravno na dvoje. Del, ki ga je bil držal žrec, se je skril v dlani, odkalan kos pa je bil sfrlel med ovne. Bilo je namreč s tem tako, da bo izbran, ki ga prvi najde in polize slino v rani. Toda, dvignilo se je tedaj, ker se – pravili so pomenljivo – še ni nikdar zgodilo: vzpeli so se bili v en mah vodniki, seri starci pa tudi mlečnozobi jarci in se zapodili kakor biki. Zabusili so parklji, zašklepetali rogovi in jecali so vzdih, ko je šibkim že jemalo sapo. In ta srhljivi metež, v katerem se je neizprosno bil vsak zase, se je selil, koder se je bil kotalil čarni sadež spod Ataja, dokler nista končno obležala, rasna ovna, največji in največji, ki sta ga nekako le dosegla. Vsi drugi, zravšani in pomendrani, pa so se zlagoma umikali in niso niti razumeli, ali je to zdaj, kar ju je tako hudo pomelo, vendarle poraz, ali vseeno zmaga.

"Ta in ta!?" je pobežal starec mednju, ki ju je položila čemerika in je ves nejeveren hlipal. "Tako pa pač ne more biti!" je priplahutala tudi starka, ki ni bila nič manj slutljiva. "More, more – pa najsi se še ni zgodilo!" je bil neizprosno brezimeni, ki je imel edini tu besedo. "Predvsem pa mora – ker je taka volja!" je šlatal padla, da bi se povsem prepričal, ali ju je zares omrtvila slina. Toda: saj ni bilo niti dvoma – Njo je že vedela – bilo je kakor v sanjah, le da še bolj resnično. A če jo je prej strašilo, je bila zdaj pripravljena.

Susa Sasoji je sunil brvno z ograje in je nagnal preostale ovne k ovcam. Agneš je sedla k posodi in jo je še umila s peskom, ki so ga bili zmleli topotajoči parklji. Žrec je pokleknil k prvemu ovnu, ki je bil poglodal madragoro in ga je prekobalil na hrbet. Nato je zastrgal s sekačem prav pod pazduho, kjer je bila dlaka redka, koža pa najbolj ranljiva in je zarezal le toliko, da je lahko segel s suhljavo dlanjo pod tkiva, v notrino. Pomalem, bolj tipaje in prav nič z naporom, je nato zrinil roko živali vse do srca in ga je stiskal v pesti, dokler se ni povsem umirilo. Šele tedaj je presuknil žilo in je prepustil spravilo krvi starima, ki sta ga bila pridržala.

Potem je napravil to tudi drugemu.

Dvoja kri, ki ni kanila mimo, je prav do roba napolnila skledo. A nista je bila vesela, starca, kot sta to želela biti. Žrec pa ju tudi ni tolažil ne z dejanjem ne z besedo. Bolj kot komu mu je bilo zakon delo svojeglave Ardu, ki priganja lovцем. Spolnil bi bil njeno voljo, četudi bi mu odredila čredo – pa kar koli bi potem že pomenilo.

## Oroslan

"Kaj nam pravijo bogovi?" je šepetal žrec, ko so ju bili pustili sama. "Da je dan in da bo noč – prav to!" si je čez čaz odvrnil. "In še reko, da bo vse tu, kot je bilo, samo grobovi bodo le stopinje," je zganil skledo, da sta zanihali in se popačili podobi, ki sta odsevali na mastni krvi. "A kdo bo vedel zanje?" je znenada vzkliknil, že povsem zamaknjen. "Kdo bo pazil nanje, ko odidemo po gori?" je zategnil, kot bi stokal. "Če ne morda rodovi – !?" je otrpnil, čakal. "Oni!" je potem

čez čas pritrdil. "Oni: zmeraj novi! Grebli bodo v pesku, blatu, snegu; še bodo iskali, če ne bodo našli. Prosili bodo, dokler jim ne prinese voda, jim ne natresejo vetrovi. Nihče drug nam ne bi zmozel tega ..." je potihnil in pogoltnil neko žalost, ki je Njo ni razumela. A si tudi ni s tem trla glave. Bolj jo je tiščalo, da jo spet zebe in da še mora nekaj, kar se ji upira ...

"Napraviva," je rekla.

"Saj bova," se je le spet zganil in je segel v nedra, ker je bil prej spravil v cunjah sekač in pol korena. "Bova, bova," je ponavljal, še zdaleč ne povsem priseben in je dolbel s konico v sadež, dokler ni postal skodela. Ob tem so mu lica kmalu zagorela, po sencih so spolzele potne srage, v očeh pa se mu je storilo, kot bi gledal nekaj, česar drug ne vidi. A Njo se niti tega zdaj ni bala. Pa tudi če je res bilo, kar blizu hodi: kaka zlod iz mraka ali bolna vijeglavka. Vedela je, da je tokrat neizprosno sama.

Nad holmom so letele race, ki so morale posesti pred večerom. Sonce je že rdelo in je lezlo prek – tako so rekli – leč v kraje, ki jih je imelo raje. Tam, ob ognju, so že odrli ovna in nataknili meso na kole. Zduh nad globačo je bil prepoln okusov po cvrččem mesu. Gostija, ki so se ji cedile sline, je bila vse večja in tudi vse glasnejša. Celo psi so začutili, da bo tokrat več ostankov, kot je ponavadi in so se pritepli z lakomnimi pogledi. A malokdo je zdaj še vprašal, čemu pravzaprav pečenje in vsa druga darežljivost. Bilo je pač tako tu pod Atajem, da so se menili za grizljaje in pa zase. Le žrec, seveda: le on je še pel pesem, ki jo je vdinjala skrivnosti in nikakor ni dopuščala umika. Ob tem je mešal z roko v krvi, razganjal strd in dvigoval usedek, da je bilo videti nadvse gabljivo.

"Napraviva," je spet prosila – da bi bilo le že mimo.

A saj je niti ni več slišal!

Zajel je v dlani in nakapal v slino, ki se je bila nabrala v izdolbenem korenu. Potem ji je ponudil, da je pila. Bila je sluz z okusom, ki ga še ni čutila. Bil je okus, ki ne prevzame le jezika. Zredila se ji je v želodcu sladka teža, kot bi se bila najedla meda. Nato se je polagoma razlezla po telesu, jo povlekla, da je mlaho sedla in naslonila glavo. Kar je še zadaj videla, so bili oblaki – z zahodnim ozarjene ovčice – in kar

je slišala, ščrlenje, kot bi vse krog rojele lastovice. Potem je postalo še to čudno in neznano še manj opisljivo. Zavela je tišina – ena sama, sčista nema, kakor pred stvarjenjem, ali pač ob koncu vsega. A ona je še vedela, da je: dekletce, ob spečih vodah porojeno, z rojstvom že tudi k smrti položeno, pa vendar rešeno in živo, kot bi si bilo le z nečim prislužilo, da se lahko sprehodi in nagleda in navžije. Zato se je tudi tokrat krčevito oklenila preje, ki je bila privezana iz tega grotla in je navznoter srčno klicala k vrnitvi.

Brezimni se je bil medtem spremenil v Oroskana.

Pod lici mu je na mah pognala rusa brada. Povsod, kjer je bil prej gol, se je naježila srebrna dlaka. V zenicah, ki so tipale vse bolj vsiljivo, se je cvrlo poželenje. Kakor pes je vohkal okoli padlega telesca in si izrisal krog, ki naj ga drugi ne prestopi. Nato je jemal iz žrtvene skleda in jo natiral po licih, vratu, prsih in trebuhu, dokler ni bila res krvava kakor odrto jagnje. Lepke srage so se scejale v potočke in maroge so se vse bolj bistrile, vzneseni spak pa je še in še zajemal, dokler ni bila posoda prazna, kot bi jo polizal. Šele tedaj ji je razmaknil noge in z norim rukom samca segel vanjo.